

minanty, na kterých by mohla estetická funkce spočinout. Bylo by tedy, zdá se, vhodnější označit jazykovou výstavbu poznámek prostě jako monologickou, bez bližšího určování, o jaký druh monologičnosti jde.

Uvedený ráz jazykové výstavby poznámek byl asi — vedle hlavní příčiny, kterou jsme našli v pojetí dramatu jako pouhé textové složky divadla, — jednou z příčin tradičního vylučování poznámek z básnického díla. Neboť starší estetika, která ještě neměla k dispozici přesně vypracované pojmy funkce a hierarchie, s nimiž pracuje estetika strukturální, nedovedla uspokojivě vysvětlit podřízené složky uměleckého díla a omezovala se většinou na rozboření dominanty. K způsobu, jakým je utvářena dominant, hledaly se pak paralely v utváření složek ostatních a ty složky, u kterých nebylo možno paralelnost zjistit, bylo nutno ze struktury díla vyloučit. Přistoupíme-li však k jednotlivým složkám z hlediska jejich funkce, vidíme, že utváření každé složky odpovídá její funkci. Nepřekvapí nás proto nikterak, že složky jsou svou stavbou tím méně přízpůsobeny dominantě, čím vzdálenější jsou od ní v hierarchii, protože to plně odpovídá rozložení funkcí: vlastním nositelem funkce estetické je dominant, a čím dále od ní sestupujeme po stupních hierarchie k složkám podřízeným, tím více přibývá jejich funkcím na „praktičnost“ ve smyslu sloužení nějakému účelu, který je *mimo* samu věc, která funkci plní; jinými slovy, čím je složka podřízenější, tím méně je samoučelná, jsouc určena k tomu, aby sloužila samoučelnosti dominanty. — Nepřekvapí nás proto také, že složka specificky dialogické struktury dramatu může mít vloženo monologický ráz, víme-li, že tato složka je určena k tomu, aby svým působením umožnila rozvinout dialogičnost přímých řečí, a slouží tedy účelu, který leží mimo ni samu. Ba nepřekvapí nás ani, nalezne-li monologický charakter i u některých přímých řečí, protože jsme již v předchozí kapitole viděli, že některé přímé řeči mohou být pouhým prostředkem k zvýšení dialogičnosti přímých řečí jiných; mluvili jsme přece o dvou skupinách prostředků k významovému sjednocení dialogu, z nichž první tvořily zvláštní prostředky podávající situaci prostřednictvím tématu, které bývají do dialogu podle potřeby prostě zasazovány. Jsou to tedy opět prostředky podřízené, byť ne v takové míře jako poznámky; v krajním případě však se stupněm své podřízenosti po známkách na krok přibližují.

Takovým krajním případem bývají např. zprávy posílů nebo hlasatelů v antickém dramatu. Jazyková výstavba těchto zpráv bývá jednoznačně monologická, téměř bez jakékoli stopy dialogičnosti. Zasazení tohoto útvaru do dialogu bývá krajně strohé, odděluje jej od dialogu zřetelnými hranicemi, jejichž určitost je jen nepatrně stírána přechody formálního rázu; tak např. vyprávění posla v Sofoklově *Králi Oidipovi* je uvedeno takto:

Posel:

Vy nejvzácnější muži země té,
ach, co vše čeká tu váš sluch i zrak,
jak hrozný žal vás pojme, ač-li lnete
až dosud věrně k domu Labdakovu.
Ni nejmocnější světa veletok
by neočistil domu tohoto,
co skrývá hrůz — již vbrzku zjeví se —
hrůz zaviněných, ne snad bezděčných.

Náčelník sboru:

Co věděli jsme již, to stačilo
nás pohnout k nátku: co chceš zjevit ještě?

Posel:

Zvěst prvou rázem říci lze i slyšet:
již zhaslo oko božské lokasty.

Náčelník sboru:

Ta přebobohá! Kterak zemřela?

Posel:

Svou vlastní rukou. Nežřeli jste jí,
a dojem nejsmutnější ušel vám;
však vylícím vám dle své paměti,
jak dotrpěla žena nešťastná —

Následuje vlastní vyprávění. V tomto úvodu je poslovo vyprávění formálně vpjato do dané situace jednak oslovením sboru, který tvoří její součást, jednak dvojnásobným přerušením poslova projevem otázkou. Ve skutečnosti však tyto prostředky činí poslův projev svýbytným, uzavřeným celkem, náležící ke konvenčním úvodním formulím vyprávění.

Takovýto plně monologický projev není však od dialogu oddělen odlišným rázem své významové výstavby a svým zřetelným ohraničením, nýbrž i mluvčím, který jej pronáší. Bývá totiž pronášen